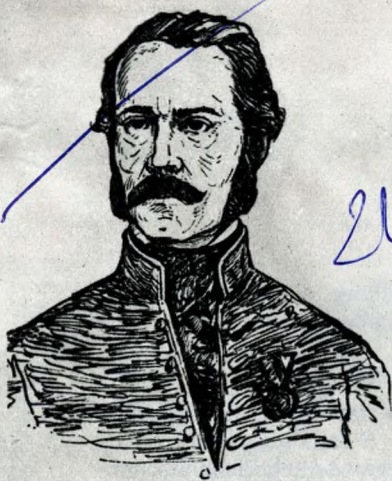

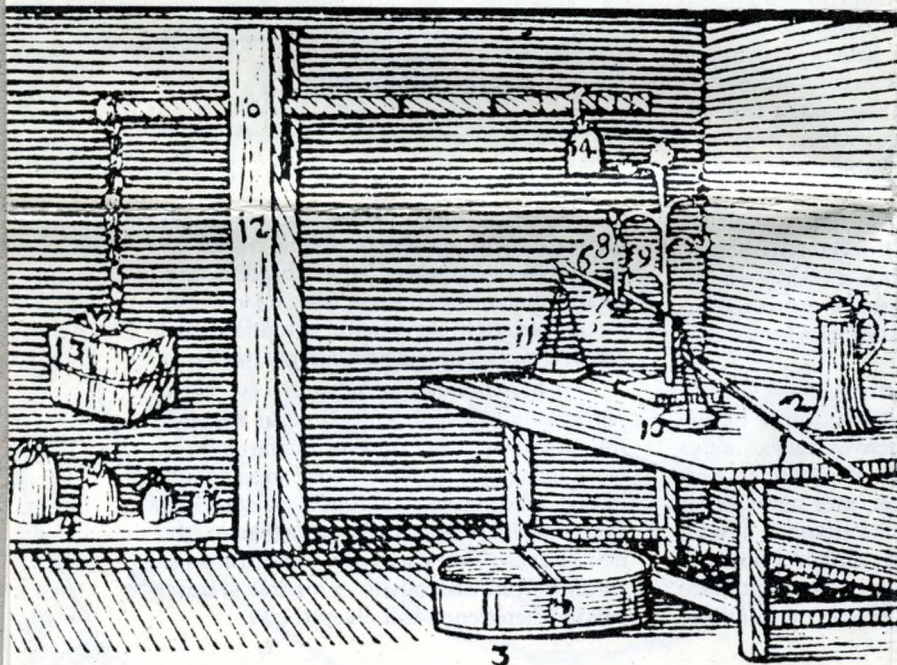

Bibanco Gyula

Hampel Antal

A kereskedelem-oktatás úttörői

Két ábra a kereskedésről, Comenius Orbis pictusából Csígyó László reprodukció

Természetesnek tartjuk fővárosunk lüktető kereskedelmi forgalmát, megszoktuk a csillogó kirakatokat, a fényes áruházakat, a korszerű szakszerveket, a bennük folyó — bár sokszor bíralt, de alapjában véve kielégítő és kulturált — munkát. Ritkán gondolunk azonban arra, hogy ezt az imponáló szervezetet évszázados szürke aprómunka alakította ki, és a vevőt fogadó köszöntés, az omló selymet a vevő elé rendező egyszerű és sima mozdulat, a pénztárgép billentyűjének szakszerű leütése mögött mennyi tanulás, gyakorlat van, hány ember tekintette élethivatásának, hogy a kereskedelmi munkát kulturálttá, világszínvonalon állóvá fejlessze. Azok közül, akik életüket tették fel arra, hogy a kereskedelem valóban szakmává legyen, csak néhányra, az úttörőkre szeretnénk ráirányítani a figyelmet, mert Budapest mai arculatának kialakításában közvetve nekik is részük volt.

1699: a Pesti Polgári Kereskedelmi Testület megalakulása

A kereskedelmet egészében sokan évszázadokon át nem tekintették mesterségnek. Comenius a méltán híres Orbis pictusában (1658) megkülönbözteti az áros házakban dolgozó kereskedőket a kalmár boltokban (sátorokban) áruval kalmároktól, a kuritolóktól (piaci csélsapoktól) és a zsibárosoktól. Az 1699-ben alakult Pesti Polgári Kereskedelmi Testület önértzetesen tiltakozik az ellen, hogy a tanult, letelepült kereskedőt a „vásári zagyvalékkal” egy kalap alá vegyék. 1699-ben megerősített szabadságom-leveleikben kimondják, hogy „aki itt (Pesten) polgári kereskedő vagy kalmár akar lenni”, az „tartozik hites bizonyítvánnyal igazolni, hogy . . . kitanult kereskedőnél vagy kalmárnál tanult”.

Az igényes kereskedelmi munkára való elméleti és gyakorlati felkészítést szorgalmazta a Testület 1808. április 8-án kelt terjedelmes felségfolyamodványa is, amelyben javasolja, hogy az inas

„a felszabadításakor a Testület színe előtt vizsgálatot tegyen”, s ha az sikeres, „bizonyítványába írassék be, hogy feleletei által megérdemelt dícséretet és tetszést aratott”.

A katolikus — csak kivételesen más vallású — kereskedőket tömörítő Pesti Polgári Kereskedelmi Testület mellett az 1815-től sokat szereplő Izraelita Kereskedők Testülete, majd a már felekezeti különbséget nem ismerő Nagykereskedők Testülete (1846-tól) is sokat foglalkozik a szakképzés és szakképzettség problémáival.

A XIX. század elejétől azután egyre-másra jelennek meg a kereskedelmi tárgyú szakkönyvek. Példátlan sikere volt az 1805-ben megjelent Magyar és német levelezőkönyvnek, amely „részszerint regulákból, részszerint példákban álló oktatás, miképpen kellessék mindenféle . . . kereskedésbeli leveleket készíteni”. Az öt kiadást megért (1824-ben jelent meg utoljára) könyv szerzője nemzeti irodalmunk egyik jelese, Berzsényi Dániel felfedezője: Kis János dunántúli evangélikus püspök volt. A német levelezőrész csak függelék, amelyet korabeli német könyvekből azért állított össze a neves szerző, „minthogy Magyarországon a kereskedőnek elmúlhatatlanul kell németül is levelezni tudni”.

A könyvviteltani könyvek egy ideig még német és latin nyelvűek. A magyar szerzők, így Szarka József, a pesti egyetemen a bölcsélet tanára is németül írja népszerűvé váló könyvét. A pesti, budai, óbudai német, zsidó, szerb, görög és a kisszámú magyar nemzetiségű kereskedő üzleti tevékenysége során többnyire német nyelvet használ.

Vasárnapi szakiskola a Szarka utcában

Kereskedelmünk fejlődése, Fáy András, majd Széchenyi István közgazdasági szellemű agitációja teremtetette meg az alapot ahhoz, hogy Bibanco Gyula Emanuel 1830-ban megnyithassa vasárnapi

iskoláját, a Pesti Polgári Szabadalmazott Kereskedelmi Testület támogatásával.

Mit tudunk Bibancóról? Pesti születésű volt. Apja, Bibanco Antal sziléziai származású, Magyarországon szolgáló élelmezési tiszt. Reáliskolai tanulmányai után a bécsi politechnikumot és annak kereskedelmi tagozatát is elvégezte, majd Bécsben több cégnél gazdagította kereskedelmi ismereteit. Áruismeretet tanított először a politechnikumban, majd éveken át kereskedelmi ismeretekből tartott nyilvános előadásokat. Beszélt magyarul, németül, szlávul, franciául és olaszul. 1828-ban Pestre jött özvegy édesanyjával, nővérével, s feleségével, Dettmandy Jozefával. Itt születtek meg gyermekei. Az a szándék vezette, hogy szakiskolát állítson fel a kereskedői pályára lépők számára. Mivel tanítványokra elsősorban a kereskedők fiainak sorából számíthatott, a Pesti Polgári Kereskedelmi Testület tagjait igyekezett megnyerni a kereskedelmi iskola eszméjének. Tervét a szakképzés fontosságát addig is hangoztató Testület szívesen fogadta, és Musch Sebestyen elnök buzgolkodására 60 pesti kereskedő vállalta, hogy tanoncaik a felállítandó vasárnapi iskolába eljárnak, és hogy utánuk évi öt forint tandíjat fizetnek. Így azután az első hazai nyilvános jogú tanonciskolát „ünnepies szertartással és jeles beszéddel nyitá meg T. Boráros János úr, városi tanácsnok és a pesti nemzeti iskolák igazgatója 1830-i május 1-én”.

Az iskola hamarosan fellendült. Tschögl fűszeráros úr gazdag fűszerportéka-gyűjteményt ajándékozott a szertárnak. A létszám — mint a Honművész 1833. május 12-én írta — 3 év alatt 130 főre növekedett, akiknek „negyedrésze ingyen taníttatik”. A tanítás mindenkor május 1-én kezdődött „a Leopold városnak Szarka utcájában (212. sz. alatt, Forray házban)”.

Az iskolában a pesti kereskedők gyakornokai és tanoncai vasárnap és ünnepnapokon négy órában nyertek oktatást nyelvtanból, helyesírásból, fogalmazásból, kereskedelmi számtanból, könyvvitelből, szépírásból, földrajzból és áruismeretből.

Bibanco Gyula érdemei

Ez az iskola tulajdonképpen csak ugródeszka volt Bibanco számára, hogy nagy tervéhez, a mindennapos szakiskolához közelebb jusson. Ez irányú kérényét hamarosan be is nyújtotta a pesti városi tanács útján a Helytartótanácsnak. Kész tanítási tervet is csatolt. A Helytartótanács az aktát kiadta véleményezésre a Pesti Polgári Kereskedelmi Testületnek. Ez jelentésében hangsúlyozta, hogy igen kíváncsnak látszik egy mindennapos nyilvános szakiskola működése Pesten. Ha azonban erre anyagi fedezet nem lenne, úgy egy magániskola engedélyezése lenne előnyös. Bibanco erre meg is kapta az engedélyt. A helytartótanácsi rendelet kíváncsnak tartotta, hogy „a Kereskedelmi Testület anyagi támogatásával később nyilvános mindennapos iskola alapíttassék”.

Az engedély alapján Bibanco megnyitotta magániskoláját, melyben az ország minden részéből 6 tanuló nyert kiképzést, „a főtanítónál, Bibanco úrnál lakva”. A nyilvános kereskedelmi iskolai címet 1838. július 12-én kelt rendeletével adta meg a Helytartótanács az újból folyamodó Bibancónak, egyidejűleg elutasítva azt a kérelmét, hogy „Pesten rajta kívül a kereskedelmi tudományokból senki se tarthasson nyilvános előadásokat”. A gyorsan fejlődő gazdasági életnek immár szüksége volt a Pesten, Budán, Temesvárott, Pécsen, Sopronban, Győrött, Nagyszombatban és Kolozsvárott működő magániskolákra, még ha ez Bibancónak kárt is okozott. Panasza, hogy előadásainak szövegét újból és újból titokban lenyomtatják, kéziratban eladják, egykori növendékei konkurensekévé nőnek, s tanítványainak száma csökken, éppen országos hatású érdemeit mutatják.

A nyilvános jog megszerzéséig — tehát működésének első nyolc éve alatt — 1079 szakképzett kereskedő végzett nála, zömmel a vasárnapi iskolában. Áruismereti szertára 1500 darabos gyűjteménnyé növekedett. Kereskedelmi ismeretek mellett ke-

reskedelmi jogot és történelmet is tanítottak, amelyben a hazai sajátosságokat emelték ki. Gyakorló irodájában a kereskedelmi adminisztrációt ismerték meg a növényeké.

A nyilvános jog az iskola továbbbi virágzásának vált alapjává. Ehhez a negyvenes évek pezsgő politikai-gazdasági légköre is hozzájárult. Az 1832/36-i országgyűlésen Deák Ferenc lett a kereskedelmi kérdések egyik harcos szónoka, aki a kereskedelemnek minden megkötöttségtől mentes, szabad gyakorlását kívánta. A Kossuth agitációjára alakult Magyar Kereskedelmi Társaság, majd a Védegylet fordította a társadalom figyelmét a gazdasági kérdések felé.

Ezt az új fellendülést már Bibanco nem érte meg. 1841. június 2-án elhunyt. Munkáját Hampel Antal folytatta, akit már 1840-ben intézete vezetőjévé tett meg.

A magániskolák elterjedése

Hampel Antaltól annyit tudunk, hogy kitanult fűszerkereskedő volt. Elvégezte Bibanco iskoláját, majd 1834-ben első segédtanítóként nála nyert alkalmazást. Bibanco halálakor kérényével fordult a Helytartótanácsnak, hogy az iskola vezetését tovább folytathassa. Mivel magasabb képesítése nem volt, csak a Kereskedő Testület javaslatára kaphatta meg 1841. október 5-én az iskola vezetésére az engedélyt, azzal a feltétellel, hogy „féléstendőnként jelentést tenni tartozik”. Hampel az engedély birtokában külföldi tanulmányútra ment, meglátogatta Lipcse, Berlin, Hamburg és München kereskedelmi iskoláit, „hogy a szerzett tapasztalatok alapján iskoláját felvirágoztathassa”.

Hampel a német, a szláv és a magyar nyelvben volt járatos. Inkább gyakorlati ember volt, semmint elméleti. 1869-ig vezette a vasárnapi iskolát; attól kezdve csak háromosztályos mindennapos iskolájával foglalkozott, ahol vallástant, német, magyar, francia nyelvet, földrajzt, törté-

nelmet, természetrajzt, természettant, kémiát, számtant, könyvvitelt, váltófogot, áruismeretet, kereskedelmi ismereteket, kereskedelmi törvénytant, szépírást, adminisztrációs gyakorlatokat, rendkívüli tárgyként olaszt, rajzt és németet tanítottak. Ez az iskola alapfokú kereskedelmi iskolának volt tekinthető.

A negyvenes évektől egyre-másra alakultak Pesten és Budán kereskedelmi magániskolák. Tudunk Marmak István Sándor — „a kereskedelmi tudományok oktatója az Uri utcai Orczy házban” — 1840 óta működő iskolájáról. Erről a Bajza József szerkesztette Kossuth Hírlapja közölt tudósítást 1848-ban. Porges Lajos iskolája 1842-ben, Zemplinger József 1846-ban, Biedermann Ferenc 1848-ban, Koref Hermané 1850-ben keletkezett, míg Braun Arnold és Pick Dávid 1852-ben nyitott magánjellegű kereskedelmi iskolát.

Kereskedelmi Akadémia alapítása

A vasárnapi iskolák és a magániskolák lassan nem elégitették ki az igényeket. A Pesti Polgári Kereskedelmi Testület a Nagykereskedői Testülettel együtt az 1850-es évek végén megalapította a Kereskedelmi Akadémiát (épületében működik jelenleg a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola), az akkor világszínvonalon álló kereskedelmi középiskolát. Hampel lemondása után a két testület úgy határozott, hogy pesti tanonciskolájának vezetését is az Akadémia igazgatójának és tanárainak gondozására bizza. 1918-ig működött ebben a keretben egy tanonciskola, 1872-től a székesfővárosi közszéki kereskedő tanonciskoláival párhuzamosan.

1872. október 10-én beható országgyűlési tárgyalás után tette közzé Trefort Ágost közoktatásügyi miniszter a kereskedelmi szakoktatás első szervezeti utasítását. Hatására került sor a következő években a kereskedelmi szakoktatás korszerű átszervezésére.

Dr. Györiványi Sándor